

DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.062>

Поливач К. А.

ID 0000-0001-6823-3431

Інститут географії НАН України, Київ; Інститут географії САН, Братислава

Електронний атлас «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина»: концептуальні засади та досвід створення¹

УДК 912.44:004.087::351.85]-047.82(477)(045)

Метою даного дослідження є викладення основних концептуальних підходів до розгляду культурно-ландшафтною спадщини України як предметної області наукового дослідження та результату її картографічної візуалізації у вигляді тематичного електронного атласу. Атлас «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина» створено в якості одного із першочергових заходів з пришвидшення в країні темпів практичного впровадження та популяризації культурно-ландшафтного підходу до охорони, збереження та управління культурної і природної спадщини. Атлас розроблено на основі опрацьованої концепції розуміння та розвитку культурно-ландшафтною спадщини, що дозволило здійснити структурування і візуалізацію просторової інформації. Як результат, розроблено перший вітчизняний електронний картографічний твір з культурно-ландшафтною тематикою, який вперше надав просторове уявлення про особливості культурно-ландшафтною спадщини України. Розповсюдження та використання Атласу сприятиме подальшому розвитку тематичного картографування та атласних геоінформаційних систем прикладної спрямованості у сфері охорони та збереження культурної і природної спадщини.

Ключові слова: культурний ландшафт, культурно-ландшафтний підхід, культурно-ландшафтна спадщина, електронний атлас.

Актуальність мети дослідження

Поняття «культурний ландшафт» є одним із засадничих в географії, введення якого у науковий обіг на початку ХХ ст. пов'язано з іменами О. Шлютера (1899 р.) та К. Зауера (1925). Відтоді концепція культурного ландшафту утвердилася як одна з найбільш популярних і продуктивних у євро-американській географічній науці. Однак

її світове визнання та широке розповсюдження у практиці досліджень сталося на зламі ХХ та ХХІ ст.

Першопричиною тому була діяльність ЮНЕСКО щодо просування цієї концепції як інструменту збереження культурної спадщини та закономірне включення цієї дефініції в 1992 р. у Керівні настанови до реалізації Конвенції

¹ The study was conducted at the Institute of Geography of the Slovak Academy of Sciences and funded by the EU NextGenerationEU through the Slovak Recovery and Resilience Plan under Project No. 09I03-03-V01-00021. This article is one of the results of the grant No. 2/0043/23 "Identification of landscape diversity and its changes in Slovakia based on remote sensing data in the context of the European Green Deal" with the support of the Slovak Scientific Grant Agency VEGA.

Цитування:

Поливач К. А. Електронний атлас «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина»: концептуальні засади та досвід створення. *Український географічний журнал*. 2025. № 1 (129). С. 62–75. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.062>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025.

Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 р. (далі — Конвенції ВКПС), ратифікованої Україною у 1988 р.

Про визнання культурного ландшафту світовою спільнотою як одного з найкращих, фундаментальних та ефективних інструментів збереження культурної і природної спадщини (далі — КПС) свідчить включення культурних ландшафтів в окрему номінацію Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (на початок 2024 р. було включено 126 об'єктів з 67 держав, що становить 10,5 % від загальної кількості об'єктів Списку).

Найбільш важливим фактором просування концепту культурних ландшафтів у сфері збереження КПС стало прийняття Радою Європи у 2000 р. у Флоренції «Європейської ландшафтної конвенції», з 2021 р. — Ландшафтної конвенції Ради Європи (РЕ), яку на цей час ратифікувало 40 держав, в тому числі Україна у 2005 р.

Термін «культурний ландшафт», прийнятий Конвенцією ВКПС, не інтегрований у законодавство України, як і поняття «ландшафт». Вимоги Ландшафтної конвенції РЕ ігноруються, попри ратифікацію цих документів. З отриманням статусу кандидата в члени ЄС, Україна має привести своє законодавство у відповідність до правових стандартів ЄС (*acquis communautaire*), включно зі сферою охорони культурних ландшафтів.

Україна має лише один об'єкт у категорії культурних ландшафтів Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО — Херсонес Таврійський із Хорою (2013 р.), який охороняється як пам'ятка археології, а не як культурний ландшафт. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (далі — ЗУ ПОКС) визначає «ландшафтні об'єкти» як окрему категорію [1]. Проте до Державного реєстру нерухомих пам'яток України внесено лише 8 таких об'єктів, що є вкрай мало. Багато об'єктів, які відповідають критеріям Конвенції ВКПС, було враховано за іншими категоріями до 2000 р., що створює дисонанс між реальною кількістю культурних ландшафтів і зареєстрованими. Як наслідок, бракує цілісної картини культурно-ландшафтної спадщини країни з картографічним відображенням її сучасного стану та закономірностей формування.

Стан культурних ландшафтів викликає занепокоєння через хаотичний розвиток комерційного будівництва, байдужого до культурних і природних цінностей. Оточуюче середовище

багатьох пам'яток розглядається лише як фонове явище, а його роль у формуванні ландшафту ігнорується. Безконтрольне втручання спотворює візуальне сприйняття та цілісність пам'яток.

Це призводить до втрати культурних ландшафтів, руйнування їхнього історичного середовища, порушення цілісності образу місцевості та втрати територіальної ідентичності населення. Цей процес багатократно посилюється внаслідок повномасштабної збройної агресії росії проти України. У результаті російського вторгнення на кінець 2023 р. загинули або поранені сотні тисяч військових та мирних жителів, зруйновані та потребують відбудови майже 1900 міст і сіл, понад 250 тис. житлових будівель, з яких 1 тис. пам'яток культурної спадщини, біля 2 тис. об'єктів культурної інфраструктури, завдано значного екологічного лиха природному середовищу, постраждало 20 % природоохоронних територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Стала тенденція з розроблення методологічних і прикладних проблем щодо включення історико-культурної складової до ландшафтних досліджень в країнах Європи та Північної Америки спостерігається з кінця минулого століття.

Зокрема М. Антроп акцентує увагу на процесі переходу від фундаментальних до прикладних і міждисциплінарних досліджень і відзначає, що майже повсюдний інтерес до ландшафту за останні роки свідчить про підвищення інтересу влади та громадськості до дедалі важливіших питань збереження ландшафтної спадщини, як природної, так і культурної. Крім того, робиться висновок про відсутність усталеної та загальноприйнятої теоретичної та методологічної основи в цій галузі [2].

Норвезькі вчені Т. Сіменсен, Р. Халворсен та Л. Ерікстад зазначають, що існує серйозна різниця між підходами, які прийняті фізико-географами та ландшафтними екологами, що ґрунтуються на природничих науках, і підходами, що сягають своїм корінням у культуру та гуманітарні науки. Перші визначають ландшафтні одиниці як матеріальні та фізично окреслені ділянки на поверхні Землі, другі роблять одиниці ландшафту залежними від людського сприйняття і соціокультурних відносин із територіями. Найпоширенішою соціокультурною змінною при цьому була історія (32 %), за нею йшли архітектура/культурна спадщина (26 %) та мальовничо-естетичні осо-

бливості (19%). Це підтвердив проведений ними систематичний огляд 54 сучасних підходів до ідентифікації та класифікації ландшафтів з усього світу з метою визначення основних методологічних стратегій [3].

На відміну від картографування природних ландшафтів, де методологічні підходи схожі, більш складні карти культурних ландшафтів складаються в окремих європейських країнах за допомогою різноманітних, часто неповторюваних методів. Методології можуть істотно відрізнятися в залежності від традицій географічних і ландшафтних досліджень, практичного призначення картографування і ландшафтних особливостей країни [4].

В Україні цільове вивчення історико-культурних особливостей ландшафтів у контексті їх ідентифікації, типології та картографування як об'єктів КПС, ще не отримало свого належного місця та відображення в науковому географічному середовищі, хоча вітчизняні ландшафтні дослідження мають давню традицію, про їхні напрями та історію більш докладно йдеться у дисертаційних роботах В. М. Воловика (2014), С. В. Міхелі (2016), О. І. Сінної (2014), Л. Ю. Соколіної (2021) та ін.

Сучасні вітчизняні ландшафтознавчі дослідження з районування, систематизації, класифікації і картографування базуються на властивостях природної складової в поєднанні з поточним використанням ландшафту і на цих засадах традиційно використовуються в роботах із територіального планування та охорони довкілля.

Лише з початку 2000-х рр. спостерігається тенденція щодо зростання кількості досліджень з включенням до розгляду історико-культурної складової ландшафту на регіональному рівні. Прикладний характер цих досліджень пов'язаний з наступним розглядом ландшафтів як об'єктів та територій КПС. Наприклад, ландшафтознавці з Вінниці, Житомира та Умані досліджують перспективу збереження польських культурно-історичних артефактів Подільського регіону на ландшафтній основі, що сприятиме перетворенню спадщини на туристичний продукт та зумовить інтерес до збереження пам'яток. Одним із головних пріоритетів у вирішенні питань охорони та моніторингу об'єктів спадщини, зважаючи на їх кількість та просторовий розподіл в регіоні, пропонується створення джерельної бази у вигляді карт та каталогу

етнокультурних ландшафтів території Поділля [5].

Метою дослідження є викладення основних концептуальних та методичних підходів до розгляду культурно-ландшафтною спадщини (далі — КЛС) України як предметної області наукового дослідження та результату її картографічної візуалізації у вигляді тематичного електронного атласу. Досягнення мети дослідження включає:

- аналіз міжнародного та зарубіжного досвіду визначення, виявлення, систематизації та типологізації культурних ландшафтів з домінантною культурно-історичною складовою у вигляді пам'яток культурної спадщини;

- виклад концепту КЛС України для цілей картографування: основних засад, понять, методології і методів ідентифікації, типологізації і візуалізації;

- представлення загальної характеристики електронного атласу «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина» (далі — Атлас УКЛС): мети і завдань, структури та змістового наповнення, джерельно-інформаційної бази, очікуваних результатів та напрямів розбудови.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням наукових результатів

Зарубіжний досвід визначення, виявлення, систематизації та картографування культурних ландшафтів як культурної та природної спадщини

Необхідність збереження культурного ландшафту та його інтеграції в систему охорони КПС обумовлює важливість вивчення відповідного й найбільш змістовного зарубіжного досвіду, який становить значний інтерес для впровадження в Україні.

Аналіз досвіду збереження культурного ландшафту як КПС [6] показав, що застосування наукових і методичних розробок з його ідентифікації, типології та картографування в Німеччині, Польщі та Чехії є найбільш цікавим для нашого дослідження.

Німеччина не підписала Ландшафтну конвенцію РЄ, оскільки національне законодавство та ландшафтна політика часто перевищують її вимоги [7]. Федеральний Закон про охорону природи 1998 р. передбачає збереження історико-культурних ландшафтів та пам'яток, а редак-

ція 2009 р. додає підтримку міжнародних зусиль у цій сфері, зокрема відповідно до Конвенції ВКПС. Цілі охорони закріплені у законах про просторове планування та охорону природи. В країні пам'ятки культурної спадщини охороняються як частина ідентифікованого ландшафту, цінним визнається не лише об'єкт, а й пов'язане історичне середовище. У документі «Охорона пам'яток та історико-культурний ландшафт» зазначається, що культурний ландшафт формується взаємодією природи та людини, включає археологічні, архітектурні й культурно-історичні елементи. Культурний ландшафт є важливим для регіональної ідентичності й враховується у муніципальному та регіональному плануванні [8].

Протягом останніх десяти років ХХ ст. Польща стала лідером міжнародної спільноти з питань охорони культурного ландшафту, ініціюючи постановку цієї проблеми на європейському рівні. Для запобігання деградації ландшафтів та впровадження положень Ландшафтної конвенції РЄ було ухвалено «Закон про ландшафти» (2015). Закон визначає «культурний ландшафт» як простір із природними та цивілізаційними елементами, вводить поняття «пріоритетний ландшафт» і запроваджує інструмент ландшафтного аудиту, який проводять раз на 20 років для оцінки ландшафтів і визначення тих, що потребують охорони. Детальні методи аудиту затверджені розпорядженням Ради Міністрів Польщі (2019). У Мига-Пьонтек наголошує, що відсутність синтетичної карти культурних ландшафтів Польщі залишається викликом. Вона пропонує створити Атлас польського культурного ландшафту з використанням комп'ютерних технологій для накладання тематичних шарів і моделювання у 3D для планування та охорони ландшафтів [9].

У Чехії охорона ландшафту спочатку здійснювалася через збереження його домінант, таких як замки, церкви та археологічні пам'ятки. Деякі об'єкти отримали охоронні зони для збереження їхнього ландшафтного ефекту. Захищалися також заповідні парки, паломницькі алеї, хресні дороги, технічні водогосподарські споруди. З прийняттям Закону № 20/1987 було введено категорію «ландшафтна пам'ятоохоронна зона», яка дозволяє встановлювати охоронні зони навколо нерухомих пам'яток і обмежувати певну діяльність. З 2008 р. реалізуються програми

прикладних досліджень національно-культурної ідентичності (НАКІ I, II, III), результатом яких стала методологія Типології історичного культурного ландшафту, сертифікована Міністерством культури Чехії. Національна типологія базується на трьох основних категоріях культурного ландшафту (цілеспрямовано створених, органічно розвинених, асоціативних) і поділяється на 34 типи, об'єднані у 9 груп, зокрема індустриальні, військові, меморіальні, курортні, туристичні тощо [10].

Концепція культурно-ландшафтної спадщини України для цілей картографування

Робота зі створення Атласу УКЛС, що лише на кінцевому етапі складалася з картографування значної кількості ідентифікованих культурних ландшафтів, сформованих на основі об'єктів та територій КПС різних видів, типів та категорій, є складним і багатогранним процесом, який базується на комплексі теоретичних, методологічних та методичних підходів з різних сфер пізнання цього суспільного феномену.

Методологічна основа розроблення Атласу УКЛС визначається науковою концепцією в розумінні культурного ландшафту як складної категорії КПС, як з точки зору законодавчої формалізації цього поняття, ознак, культурних та природних цінностей, категоризації тощо, так і процесу їх ідентифікації, структуризації, класифікації та картографічної візуалізації.

Одноставно визнаної дефініції культурного ландшафту, як спадщини, наразі в світі не існує, тому в якості відправної точки необхідно встановити принципові положення, які це поняття має містити. Аксиоматичними з них щодо ландшафту є ті них, що встановлені у Керівних настановах до реалізації Конвенції ВКПС та Ландшафтній конвенції РЄ, відповідно, як «спільних витворів людини і природи» та «території, як її сприймають люди».

У законодавстві України виділяються «визначні місця» — зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що мають археологічну, естетичну, історичну чи іншу цінність. Проте ця категорія не деталізована в нормативних документах і не врахована у державній статистиці. «Ландшафтні об'єкти» згідно із ЗУ ПОКС визначаються як «природні території, які мають істо-

ричну цінність», що суперечить їх трактуванню Конвенцією ВКПС як «спільних витворів людини та природи». Закон не враховує природоохоронні аспекти таких об'єктів, що створює прогалини в їх ідентифікації й охороні.

Зв'язок із ландшафтами наголошується також у визначеннях об'єктів садово-паркового мистецтва й містобудування [1], однак ці підходи залишаються нечіткими, існує нагальна необхідність розробити методичні засади виявлення, поцінування, класифікації й опису [11].

Серед інших визначень, слід звернути увагу на наступні, запропоновані українськими ландшафтознавцями. Зокрема М. Д. Гродзинський формулює культурний ландшафт як «образ простору, освоєного духовно і матеріально певним носієм культури, значення та конфігурація місць якого закріплені на рівні колективної свідомості і підсвідомості» та при аналізі інтерпретації цього виділяє таку її групу — «культурний ландшафт як зразок, спадщина» [12]. Ю. Г. Тютюник пропонує «як робоче визначення ландшафту для потреб теорії і практики пам'яткознавства і пам'яткозбереження» таке його трактування: «ландшафт — це територіальна цілісність, що має об'єктивні границі і стійкий образ» [13].

Враховуючи наведене, для цілей картографування під культурним ландшафтом пропонується розуміти цілісний образ територіальних виділів, які є спільним продуктом історичної та сучасної взаємодії суспільства і навколишнього середовища визначної культурної та природної значущості [14].

Культурна цінність ландшафту, що підлягає охороні, в першу чергу обумовлюється цінністю матеріальних та нематеріальних об'єктів культурної спадщини, як невід'ємної складової та головного чинника формування образу їх території.

Сукупність культурних ландшафтів, охоплених існуючими територіальними організаційно-правовими формами та механізмами охорони КПС на міжнародному, національному та місцевому рівнях, складає культурно-ландшафтну спадщину України.

Вкрай незначна кількість пам'яток культурної спадщини законодавчо формалізованих саме як «ландшафтні об'єкти», та відсутність навіть намірів з комплексних досліджень щодо їх виявлення, як це реалізується, наприклад, у Німеччині, Польщі чи Чехії, обумовлює розроблення

та обґрунтування відповідних методичних підходів для вирішення цієї проблеми.

Для ідентифікації культурних ландшафтів пропонується інституціоналізований (формалізований) підхід зі спрощеним застосуванням концепту «культурний ландшафт — пам'ятка» та концепту «культурний ландшафт пам'ятки», які побутують, маючи різні тлумачення, у наукових дослідженнях німецьких пам'ятко- та природоохоронців [15, 16].

Крім пам'яток зі Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО за категорією «культурний ландшафт», прикладами формалізованого впровадження першого концепту у сфері охорони культурної спадщини Польщі можуть слугувати «культурні парки» та у Чехії — «ландшафтні пам'яткоохоронні зони». У Словаччині території культурного ландшафту з історичними цінностями (з обов'язковою умовою наявності пам'яток у визначеному ландшафті) можуть бути оголошені «пам'ятною зоною» [17].

В Україні до «ландшафтних об'єктів культурної спадщини» належать: «Історичний ландшафт центру Буго-Гардівської паланки» (2009), «Замкова гора у Чигирині» (2012 р.), «Історичний ландшафт Київських гір і долини Дніпра» (2010), «Історичний ландшафт давньоруського Вишгорода» (2010) та «Історичний центр Глухова» (2014), які охоплюють великі території з численними пам'ятками.

Статус ландшафтних пам'яток місцевого значення отримали «Три криниці» і «Дуб Максима Залізняка» (2009) та «Міський сад Полтави» (2019), які також охороняються як об'єкти ПЗФ. Подібні тенденції характерні й для природоохоронної практики, коли територіям з історико-культурною цінністю, як-от «Лиса гора», «Гора Щекавиця», «Замкова гора» та «Гора Юрковиця» у Києві, надають статус об'єктів природно-заповідного фонду.

Крім ландшафтних об'єктів, безпосередньо внесених за цією категорією до Державного реєстру нерухомих пам'яток, до них були долучені наступні об'єкти за критеріями визнання їх ландшафтного характеру Україною на міжнародному рівні або мета охорони ландшафту яких закладена в їх правовий статус, зокрема:

– культурні ландшафти України, занесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та номінанти до занесення за категорією «культурний ландшафт», за категорією «культурна спадщина»

та за змішаними культурними та природними критеріями;

– пам'ятки садово-паркового мистецтва, що згідно ЗУ ПОКС характеризуються «поєднанням паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами». Це свого роду приховані номінації, які отримали свій статус у списках об'єктів культурної спадщини задовго до законодавчого визнання культурних ландшафтів;

– парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки, ботанічні сади та ландшафтні заказники у складі ПЗФ є ключовими формами охорони унікальних ландшафтів, природних комплексів і територій, пов'язаних з історико-культурною спадщиною;

– значна частина заповідників та музеїв-заповідників, які, де-факто, є провідною організаційною формою збереження архітектурних, воєнних, історичних та історико-археологічних, етнокультурних, палацово-паркових, меморіальних та інших ландшафтів.

Особливості застосування концепту «культурний ландшафт пам'ятки» з метою ідентифікації природного оточення (території, охоронних зон тощо) пам'яток КПС, в якості культурних ландшафтів, та їх подальшого картографування полягають у наступному:

– для ідентифікації різних типів культурних ландшафтів та встановлення їх меж використовуються підхід, викладений в офіційно затверджених методиках, що ґрунтується на виявленні та оцінці широкого спектру «ознак культурно-історичних цінностей» в Чехії або «ландшафтного фону (тла)» в Польщі, тобто створених діяльністю людини та наявних у ландшафті структурних елементів (або їх груп) різної природи, різного характеру (точкових або площинних) та ступеня збереження. До цієї категорії (за термінологією в науковій літературі — «організуючі або ландшафтоформуєчі територію», «ландшафтовизначальні», «ландшафтні домінанти» тощо) можна віднести об'єкти та пам'ятки КПС, характерних для різних видів культурного ландшафту та наявність яких робить оцінювану територію візуально або змістовно відмінною від її оточення;

– важливим аспектом дослідження території пам'яток як культурного ландшафту було встановлення характеру зв'язку об'єктів з природним оточенням за допомогою мультимедійного та картографічного контенту. За Є. Є. Водзинським,

перший тип такого зв'язку обумовлюється безпосереднім контактом із природною основою (скелі, пагорби, мис тощо), що стає частиною території пам'ятки чи її охоронної зони. Другий тип базується на візуальному контакті історичних будівель з ландшафтом через краєвиди, де об'єкти спадщини відіграють ключову художньо-образну роль [18]. При розгляді міських ландшафтів враховувалося зафіксоване у керівних вказівках ЮНЕСКО положення щодо їх виключення як типологічної категорії з низки культурних внаслідок не завжди явно вираженого природного компоненту [19], за виключенням випадків протилежного характеру;

– при виявленні окремих видів ландшафтів, зокрема, асоціативних, які характеризуються потужними релігійними, історичними чи культурними асоціаціями природного елемента, використовувались додаткові ознаки, що побічно або прямо свідчать про належність об'єкта до культурного ландшафту, зокрема, вживання у його найменуванні природно-ландшафтного топосу (гора, скеля, джерело, долина та ін.)

– зважаючи на цілі створення Атласу УКЛС як інструменту для популяризації найбільш визначних ландшафтів України та її регіонів, здійснювалось відображення, головним чином, ландшафтів територій, пов'язаних з пам'ятками національного (та, частково, місцевого) значення, що обумовлює їх значимість, цінність та унікальність за умов доповнення такими рисами як самобутність, пейзажна привабливість, впізнаваність, відчуття ідентичності.

Установлення меж культурних ландшафтів, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України або Державного кадастру природно-заповідного фонду, є складним завданням через об'єктивні причини. До топографічно визначених параметрів культурних ландшафтів пропонується віднести території самої пам'ятки та зони охорони (охоронні зони, зони регулювання забудови, зони охоронюваного ландшафту, зони охорони археологічного культурного шару) і буферні зони, які визначаються у чинному ЗУ ПОКС з метою захисту традиційного характеру середовища окремих пам'яток, історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій та об'єктів всесвітньої спадщини. Інформація про межі та режими використання цих зон вноситься до Державного земельного та містобудівного

кадастрів як відомості про обмеження у використанні земель [1].

Однак, за даними Міністерства культури та інформаційної політики України, з 140 тис. пам'яток культурної спадщини, які перебувають на державному обліку, території пам'яток визначені лише для 1 %. Тільки 9 % пам'яток культурної спадщини мають розроблені і затверджені в установленому порядку межі і режими використання зон охорони пам'яток, 46,6 % історичних населених місць (187 з 401, станом на 1 лютого 2024 р.) мають визначені та затверджені межі і режими використання історичних ареалів.

Подібне питання щодо просторової локалізації об'єктів картографування постало під час розроблення карти культурних ландшафтів Польщі для зображення елементів з неточними межами [20] та розроблення картографічного контенту про культурні ландшафти Іспанії для їх відображення з урахуванням різниці як за розміром, так і за природою набору вибраних місць. В обох випадках це обумовило рішення відобразити всі ландшафти за допомогою однієї геометрії (безрозмірного представлення), що забезпечується способом значків [21].

Важливим етапом був вибір системи упорядкування виділених об'єктів. У класичному ландшафтознавстві протягом багатьох років, як стандарт, використовується поєднання двох основних методологічних підходів, заснованих на фізико-географічному районуванні (регіоналізації) та ландшафтній типології, зокрема, шляхом врахування їхнього функціонального призначення.

Саме на комбінації цих двох підходів, однак з акцентом не стільки на врахуванні природних властивостей території, як на розгляді особливостей її історико-культурного потенціалу (у першому випадку), та дотримання вимог щодо наявності вищенаведених ознак як культурного ландшафту (у другому) проведена відповідна систематизація та типологія.

Як головні ознаки культурно-ландшафтної диференціації території країни відібрані:

- природно-географічні (особливості фізико-географічної, геоботанічної, гідрографічної та ландшафтної диференціації);

- етнографічні: особливості народної (традиційної) матеріальної культури (типів господарювання та засобів виробництва, системи розселення та типової архітектури народного житла, одягу, декоративно-прикладного мистецтва) та духовної

культури (фольклору, звичаїв і обрядів, народних знань та вірувань);

- лінгвістичні (особливості діалектно-говіркової диференціації);

- історико-географічні (особливості історичного розвитку території), історико-політичні та адміністративно-територіальні (особливості політико- та адміністративно-територіального поділу різного часу і рівнів);

- природна, культурна та нематеріальна спадщина (особливості просторової локалізації і концентрації нерухомих та нематеріальних об'єктів КПС) [14].

Виділені ієрархічні одиниці районування — краї та макрорайони, являють собою унікальні та неповторні території, значною частиною, з установленими за століття історичними назвами та вирізняються багатим різноманіттям культурних ландшафтів, які визначають їхню регіональну та місцеву ідентичність.

В основу типології культурних ландшафтів покладена систематизація об'єктів КПС, які визначають домінуючий характер, культурні цінності та їх значення певного локального територіального утворення.

Також вона здійснюється з урахуванням міжнародно визнаних 3 категорій культурних ландшафтів [19], видової класифікації, встановленої вітчизняним пам'яткоохоронним та природоохоронним законодавством, та функціональних особливостей об'єктів КПС. Слід зауважити, що при цьому дефініції Конвенції ВКПС брались до уваги при встановленні генезису та обґрунтуванні виділення ландшафтів, ґрунтуючись на твердженні П. Фаулера, що «вони концептуальні, а не функціональні категорії, які мають справу з природою ландшафтів, а не з їх використанням, що зробило їх такими, якими вони є» [22].

Врахована досить поширена типологія культурних ландшафтів, яка ґрунтується на «типах культур», які специфічним чином видозмінювали природний ландшафт. На цій підставі виділяються, наприклад, садибні, монастирські, палацово-паркові та ін. [23].

Як одну з ознак класифікації культурних ландшафтів розглядали їхню головну історичну функцію, яка визначає унікальні риси ландшафту, що дозволяє виокремлювати, наприклад, сакральні, промислові та інші типи.

Нематеріальні прояви історичної цінності природного ландшафту можуть бути пов'язані з

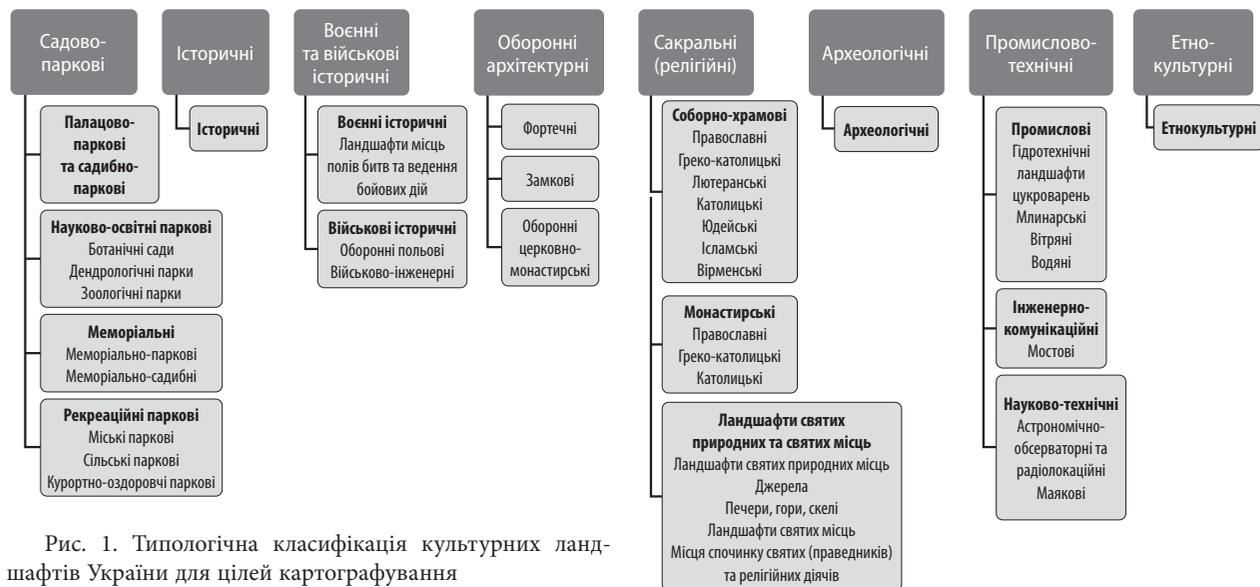

Рис. 1. Типологічна класифікація культурних ландшафтів України для цілей картографування

видатними особистостями, історичними подіями, традиціями, релігією або міфологією.

Представлений різновид класифікації культурних ландшафтів розроблено в контексті їх предметного дослідження, який, незважаючи на елементи умовності, використано на практиці для цілей картографування.

Виділені в типології види у своїй сукупності не складають завершену системну та логічну конструкцію, оскільки є результатом відображення тільки частини поставлених на державний облік та ідентифікованих як культурні ландшафти пам'яток КПС.

Хоча Атлас УКЛС на цьому етапі розроблення не має можливості охопити вичерпний перелік всіх культурних ландшафтів, він репрезентує реально існуючу типологічну різноманітність представлених в Україні культурних ландшафтів.

При цьому розроблена типологія культурного ландшафту являє собою відкриту систему, як за критеріями класифікації та за своєю структурою, що дає можливість її кількісного та якісного удосконалення (рис. 1).

Електронний атлас «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина»: загальна характеристика

Створення електронного Атласу УКЛС було запропоновано автором як один із початкових заходів у напрямі пришвидшення темпів практичного впровадження та популяризації культурно-ландшафтного підходу до охорони,

збереження та управління культурної і природної спадщини в Україні [14]. Його розроблення вбачається логічним розвитком тематичного картографування КПС, започаткованого кількома картами у вступному розділі Національного атласу України [24] та продовженого комплексним електронним атласом «Населення України та його природна і культурна спадщина», створення якого Інститут географії НАН України завершив у 2020 р. [25]. При цьому, не можна не відзначити тенденцію як сучасного збагачення предметного і змістового наповнення поняття КПС, так і широкого застосування геоінформаційних технологій, що внесли суттєві зміни у процес картографування та обумовили перехід від друкованих атласів до атласних інформаційних систем, як однієї з найбільш поширених форм накопичення, опрацювання і наочного представлення інформації.

Метою розроблення Атласу УКЛС є надання цілісного уявлення про найбільш визначну частину культурно-ландшафтного потенціалу України та її регіонів, що охороняється як об'єкти та території КПС.

Ця мета конкретизується в комплексі завдань методологічного, інформаційного та технологічного характеру щодо формування, структуризації і візуалізації відповідної тематичної і просторової інформації та знань, послідовне виконання яких безпосередньо обумовлює алгоритм створення Атласу УКЛС.

У структурі Атласу УКЛС використовується багаторівневе і комплексне представлення явищ і об'єктів на глобальному, загальнодержавному,

Таблиця 1. Структура Атласу «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина»

ВСТУП	Монастирські
УКРАЇНА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРОСТОРИ	Ландшафти святих природних та святих місць
Європа. Фізична поверхня	ПРОМИСЛОВО-ТЕХНІЧНІ ЛАНДШАФТИ
Європа. Політична карта	Промислові
Європа. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО	Інженерно-комунікаційні
КУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ: ГЛОБАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ	Науково-технічні
Видатні культурні ландшафти України: ЮНЕСКО	ЕТНОКУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ
Найпопулярніші культурні ландшафти: Сім чудес України	Етнокультурні
Культурно-ландшафтне районування України	КУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ: РЕГІОНИ
КУЛЬТУРНІ ЛАНДШАФТИ: УКРАЇНА	Поліський край
САДОВО-ПАРКОВІ ЛАНДШАФТИ	Чернігово-Сіверський край
Палацово-паркові та садибно-паркові	Волинський край
Науково-освітні паркові	Карпатський край
Меморіальні	Подільський край
Рекреаційні паркові	Київський край
ІСТОРИЧНІ ЛАНДШАФТИ	Полтавський край
ОБОРОННІ АРХІТЕКТУРНІ ЛАНДШАФТИ	Слобожанський край
Фортечні	Донецький край
Замкові	Придніпровський край
Оборонні церковно-монастирські	Побузький край
ВОЄННІ ТА ВІЙСЬКОВІ ІСТОРИЧНІ ЛАНДШАФТИ	Нижньодніпровський край
Воєнні історичні	Приазовський край
Військові історичні	Причорноморський край
АРХЕОЛОГІЧНІ ЛАНДШАФТИ	ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА
САКРАЛЬНІ (РЕЛІГІЙНІ) ЛАНДШАФТИ	
Соборно-храмові	

регіональному та локальному територіальних рівнях. Його зміст розгорнутий у 4 основних тематичних розділах та підрозділах загального, типологічного та регіонального спрямування, що забезпечує всебічність і повноту висвітлення порушених проблем (*табл. 1*).

Розділ «Україна в європейському гуманітарному просторі» містить карти, що характеризують місце України за такими базовими ознаками як фізико-географічне і політико-географічне положення в Європі, роль у європейській частині Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Розділ «Культурні ландшафти України світового значення» відкриває карта, що презентує визначні культурні ландшафти України, занесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та кандидати до занесення за категорією «культурний ландшафт» або за культурними критеріями II — «об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей <...> в певному культурному просторі <...> при створенні ландшафтів», IV — «об'єкт є видатним прикладом архітектурного або технологічного ан-

самблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії» [19], та за змішаними критеріями.

Наступна карта відображає об'єкти (переможці, нагороджені спеціальною відзнакою або номінанти з ТОП-21), що увійшли до переліків найвизначніших історико-культурних та природних пам'яток за результатами Всеукраїнських громадських акцій, які були проведені у 2007–2020 роках — «Сім чудес України», «Сім природних чудес України», «Сім замків, фортець, палаців», «7 чудес Києва», «7 історичних міст та містечок» які є домінантами відповідних культурних ландшафтів. Попри громадський характер акцій, визнання правомірності отриманих результатів підтверджується тим фактом, що більшість їх переможців та фіналістів внесено або є номінантами для внесення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Головним сюжетом цього розділу є карта «Культурно-ландшафтне районування України» (КЛР), що є результатом виявлення, виділення і розмежування цілісних природно-культурних

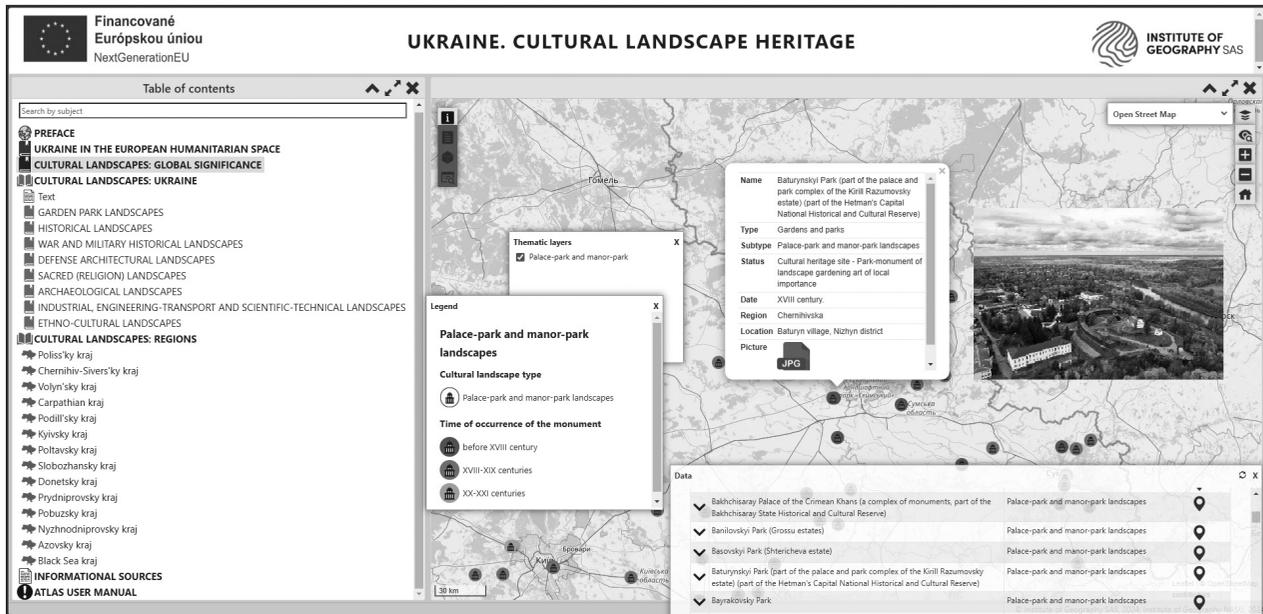

Рис. 2. Інтерфейс англійської версії електронного атласу «Україна. Культурно-ландшафтна спадщина»

системних територіальних утворень різного рівня як сукупностей взаємопов'язаних культурних ландшафтів, що взаємодіють на певній території. Джерельно-інформаційною базою проведення КЛР слугували дослідження, які відображають територіальну диференціацію України за багатьма групами ознак та мають розроблені відповідні схеми районування з їх картографічним втіленням.

За результатами КЛР виділено 14 культурно-ландшафтних країв та 52 культурно-ландшафтних макрорайони; як окремий позаієрархічний таксон виокремлено 25 культурно-ландшафтних регіонів, як одиниць адміністративно-територіального поділу країни вищого рівня з найменуванням, що походить від їх назви з суфіксом -чина (-щина) (крім Волині, Закарпаття, Запоріжжя та Криму) [14].

У розділі «Культурні ландшафти: Україна» представлено з метою популяризації близько 2 тис. найзначніших культурних ландшафтів країни, що спрямовані на розкриття багатьох тем і охоплюють 20 карт, які супроводжуються пояснювальними текстами, даними про геокалізацію, атрибутивною та довідковою інформацією, фотографіями та ілюстраціями за матеріалами численних статистичних, бібліографічних та Інтернет-джерел.

Ключовим елементом загальної структури Атласу є інвентаризаційні шари карт, на яких представлені культурні ландшафти згідно розробленої типологічної класифікації, яка скла-

дається з 30 видів, об'єднаних за предметними областями у 8 груп та 18 підгруп.

Матеріали карт розділу надають можливість встановити територіальні та видові особливості поширення культурних ландшафтів, історико-часові закономірності формування за датами створення домінуючих об'єктів, їх сучасний пам'яткоохоронний або природоохоронний статус, топографічну прив'язку та розміри.

Інтеграція текстових історико-культурних, архітектурних та природних сюжетів з візуально привабливим інтерфейсом інтерактивної карти надають розгорнуту інтерпретацію всієї палітри КЛС країни.

Кarti розділу «Культурні ландшафти: Регіони» спрямовані на відображення розподілу культурних ландшафтів за виділеними видами на регіональному рівні та мають своїм завданням охарактеризувати загалом кожен з 14 культурно-ландшафтних країв та їх культурно-ландшафтні макрорайони та представити у всьому їх розмаїтті.

Важливою складовою Атласу УКЛС є її текстова частина, що передує картографічним розділам та довідкова система з поясненнями щодо його загального використання.

Для реалізації Атласу УКЛС застосовувався Каркас атласних рішень *AtlasSF* [25], що був використаний при створенні електронного атласу «Населення України та його природна і культурна спадщина». Каркас складається з 8 патернів і 1 каркасу, зокрема:

ptnAtUserInterface — патерн інтерфейсу користувача;

ptnAtTreeSolution — патерн дерева змісту;

ptnAtMapComponent — патерн картографічного компоненту;

ptnAtThematicMap — патерн тематичних карт;

ptnAtDocTemplates — патерн некартографічного контенту (документи HTML, діаграми, фотографії тощо);

ptnAtBaseMap — патерн базової карти;

ptnAtSearch — патерн пошуку;

ptnAtWorkspace — патерн робочого простору (представлення);

frmAtArchitecture — каркас архітектури Атласу, що об'єднує всі перелічені вище патерни (рис. 2).

Англомовну версію Атласу УКЛС розміщено за покликанням: http://projects.geography.sav.sk/web-data/AUKLH_ENG/

Основою для розроблення цифрових карт Атласу слугувала відповідна геоінформаційна база даних, створення якої здійснювалось в умовах відсутності діючих повномасштабних інформаційних та інтерактивних баз даних пам'яток КПС, забезпечених розгорнутими атрибутивними відомостями, просторово-координованою інформацією та відкритої для доступу широким верствам населення. На початок 2024 р. Інформаційно-комунікаційна система (ІКС) «Державний реєстр нерухомих пам'яток України» (<https://e-pamiatka.gov.ua/>), що була введена в дію у 2023 р. працює в режимі тестування та верифікації даних. ІКС «Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» (https://data.gov.ua/dataset/mepr_05), введена в дію у 2021 р., у зв'язку з воєнним станом обмежила функцію відтворення меж територій та об'єктів ПЗФ.

Джерельною базою для розроблення досліджень слугували:

– текстові матеріали державних реєстрів (кадастрів) України (нерухомих пам'яток культурної спадщини, територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, національного культурного надбання, наукових об'єктів, що становлять національне надбання); статистичні та інформаційні матеріали Міністерства культури та інформаційної політики, органів охорони культурної спадщини АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, Державної служби статистики;

– наукові праці вітчизняних вчених та фахівців (монографії, статті, підручники, посібники, методичні матеріали, дисертації, звіти про науково-дослідні роботи) з питань досліджень пам'яток КПС, які зі своїм природним оточенням створюють культурні ландшафти;

– численні довідкові, інформаційні та картографічні матеріали з Інтернет-джерел (публічна частина Державного реєстру нерухомих пам'яток України, списки об'єктів культурної спадщини України, Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України, звід пам'яток історії та культури України та ін., а також інтерактивні карти та атласи (культурної спадщини, природно-заповідного фонду, туристичні тощо) окремих регіонів України.

– списки, описи, геолокація, доступні для використання ілюстративні матеріали пам'яток КПС України тощо з Інтернет-джерел.

Очікувані результати та напрями розбудови

Передбачається, що результати дослідження КЛС як предметної області та її картографічної візуалізації сприятимуть:

– виявленню, охороні, збереженню та використанню культурних ландшафтів України як об'єктів КПС, інтеграції цих питань у загальнодержавне, регіональне та місцеве соціально-економічне та просторове (територіальне) планування;

– реалізації державної політики у сфері культури, охорони природи та просторового планування у контексті європейської інтеграції України, слугувати науковою та інформаційною підтримкою у розробленні державних та регіональних програм і проектів в галузі вивчення, охорони та комплексного використання спадщини та включенні цієї проблематики до стратегій сталого розвитку та соціально-економічного розвитку держави;

– стимулюванню інтересу до унікальної культурної спадщини України, її культурних ландшафтів і сприяння їх вивченню та визнанню як важливих культурних символів в країні та за кордоном, формування та підтримка репрезентативного культурного образу (бренду) для різних регіонів та місцевостей, що базуються на цих цінних культурних артефактах, підвищення привабливості для туристів та інвесторів, що

в свою чергу сприяє розвитку регіонального та місцевого соціально-економічного секторів;

– приверненню уваги громадськості до необхідності захисту та популяризації культурних ландшафтів, включаючи заходи з відновлення та збереження їх автентичності і унікальності, уникнення руйнування, а також широке залучення місцевих громад та жителів до вирішення проблем, пов'язаних з культурними ландшафтами;

– забезпеченню, завдяки запланованому розміщенню Атласу УКЛС в Інтернеті для вільного користування на сайтах Інститутів географії національних академій наук України та Словаччини, широкодоступної наукової, методичної та інформаційної підтримки пам'яткоохоронної та природоохоронної діяльності, застосуванню як наукового, навчально-учбового, інформаційно-довідкового та картографічного посібника для фахівців різних галузей науки, освіти і культури, важливого джерела знань та інструменту просвіти населення та популяризації культурно-ландшафтної спадщини;

– розвитку тематичного картографування культурних ландшафтів, формуванню предметних галузевих та регіональних баз даних та географічних інформаційних систем прикладної спрямованості, використанню як сучасного інструменту регіонального та місцевого соціально-економічного та просторового розвитку.

Перспективи подальшого розвитку Атласу УКЛС можуть бути пов'язані, серед іншого, з наступними напрямками щодо:

– поглиблення регіонального аспекту тематичних досліджень шляхом створення комплексних електронних атласів культурно-ландшафтної спадщини регіонів або культурно-ландшафтних країв тощо з використанням методологічних засад, методів картографічного відображення та функціональності Атласу УКЛС;

– ініціювання розроблення і видання окремих довідкових, освітніх або туристичних атласів регіонів, на основі карт, складених для Атласу УКЛС;

– підтримання актуальності карт Атласу УКЛС за рахунок періодичного оновлення інформації відповідно до змін у реєстрі (кадастрі) нерухомих пам'яток культурної спадщини і територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

– поглиблення тематичних досліджень на засадах розкриття культурного різноманіття території і специфіки формування її культурних ландшафтів та використання методів просторового аналізу територій з метою виявлення та виділення культурно-ландшафтних утворень різних розмірів, тобто подальшої диференціації території країни зі встановленням більш детальної таксономічної системи культурно-ландшафтного районування.

Висновки

Атлас УКЛС є першим вітчизняним картографічним твором з цієї тематики значного обсягу за кількістю сюжетів та різноманітністю змісту, що дозволило створити цілісну картину найвидатніших об'єктів та територій культурно-ландшафтної спадщини України, а також відобразити геопросторові закономірності їх формування в різних культурно-ландшафтних регіонах за допомогою зібраної, систематизованої та наочно представлені інформації. Новизна Атласу УКЛС визначається концептуальними та методичними підходами до розгляду культурно-ландшафтної спадщини України як предметної області наукового дослідження та її тематичного електронного атласного картографування.

Очікується, що розроблення та розповсюдження Атласу УКЛС сприятиме подальшому розвитку вітчизняного тематичного картографування та атласних геоінформаційних систем прикладної спрямованості у сфері охорони та збереження КПС. Також він має сприяти просуванню у наукову діяльність та практичну площину концепту розгляду КПС не тільки в категоріях окремо виділених об'єктів, а обов'язковому врахуванню їх природно-культурного середовища, зокрема застосуванню культурно-ландшафтного підходу.

Створення Атласу УКЛС закладає певні основи (стандарти) щодо тематичного змісту та картографічної візуалізації, що може знайти своє відображення у комплексних загальнодержавних та регіональних атласах, туристичних та краєзнавчих картографічних творах, і тим самим стимулює розвиток теорії та методів тематичного та атласного картографування.

Література [References]

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2000) On the protection of cultural heritage: Law of Ukraine No. 1805-III on June 8, 2000. [in Ukrainian] [Про охорону культурної спадщини Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
2. Antrop, M. (2004) Editorial: Landscape research in Europe. *Belgeo*, 2–3. URL: <https://doi.org/10.4000/belgeo.13796>
3. Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, 75, 557–569. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.04.022>
4. Kolečka, J., Lipský, Z. (2008) Landscape mapping and typology in the Czech Republic. *Klasifikacija krajobrazu. Teoria i praktika. Problemy Ekologii Krajobrazu*, 20, 67–78.
5. Volovyk V., Lavryk O., Yatsentyuk Y., Maksiytov A. (2022) Polish ethnocultural landscape of Podillya: structure, use, protection of cultural heritage. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series “Geology. Geography. Ecology”*, 57, 68–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-57-06>
6. Polyvach K. (2023) Cultural landscape as heritage: proposals for Ukraine from the experience of certain European countries. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series “Geology. Geography. Ecology”*, 59, 190-208. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-14> [in Ukrainian] [По л и в а ч К. Культурний ландшафт як спадщина: пропозиції для України з досвіду окремих країн Європи. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», 2023. Вип. 59. С. 190-208.] DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-14>
7. Websky von, M. (2002) The German Landscape Management legislation. *Naturoopa*. 98, 24. URL: <https://rm.coe.int/090000168093e8b5>
8. Gunzelmann, T., Viebrock, J. (2001) Arbeitsblatt Nr.16: Denkmalpflege und historische Kulturlandschaft: Stellungnahme der Vereinigung der Landesdenkmalpfleger, erarbeitet im Juni 2001 von der Arbeitsgruppe Städtebauliche Denkmalpflege. URL: <http://www.denkmalpflege-forum.de/Download/Nr16.pdf>
9. Myga-Piątek U. (2015). Cultural landscape map tradition – needs – difficulties – attempts – opportunities. *Dissertations of Cultural Landscape Commission*, 27, 9–25.
10. Ehrlich, M. Kuča, K., Kučová, V., Pacáková B., Pavlátová, M., Salašová, A., Šantrůčková M., Vorel, I., Weber, M. (2020) Typology of the historical cultural landscape of the Czech Republic. *České Budějovice: National Heritage Institute*, 170.
11. Fedorova, L.D. (2015) Immovable objects of cultural heritage: conceptual and categorical aspect, classification. *Cultural heritage in the context of the “Compendium of monuments of history and culture of Ukraine”*. Institute of history of Ukraine, Kyiv, 180–181. [Ф е д о р о в а Л. Д. Нерухомі об’єкти культурної спадщини: понятійно-категоріальний аспект, класифікація. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам’яток історії та культури України» К.: Інститут історії України. 2015 С. 180–181.]
12. Grodzinsky, M. D. (2005). Cognition of the landscape: place and space: A monograph. In 2 vols. Kyiv: Kyiv University Publishing and Printing Centre, 1, 91 [in Ukrainian.] [Г р о д з и н с ь к и й М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія. У 2-х т. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005, т. 1, С. 91.]
13. Tyutyunnik, Y. G. (2012) Landscape as a subject of historical studies. The basics of monument studies. *Monuments Research Center of the NAS of Ukraine and USPHCM, Kyiv*, 44. [Т ю т ю н н и к Ю. Г. Ландшафт як предмет пам’ятокознавства. Основи пам’ятокознавства. Під заг. ред. : Гріффена Л. О., Титової О. М. К.: Центр пам’ятокознавства НАН України і УТОПІК, 2012. С. 44.]
14. Polyvach K. (2022) Cultural landscape zoning of Ukraine. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series “Geology. Geography. Ecology”*, 57, 173-183. [in Ukrainian.] [П о л и в а ч К. Культурно-ландшафтне районування України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», 2022. Вип. 57. С. 173-183.] DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-57-13>
15. Gunzelmann, T. (2010) Abgrenzungen II: historische Kulturlandschaft — Denkmallandschaft. *Historische Kulturlandschaft und Denkmalpflege*, 41–50.
16. Schenk, W., Tillmann, E. (2018) Kulturlandschaft. In: *ARL — Akademie für Raumforschung und Landesplanung (Hrsg.): Handwörterbuch der Stadt- und Raumentwicklung*. Hannover, 1255–1267.
17. Dvorakova, V. (2012) Cultural landscape and its protection in terms of cultural heritage. *Urbanita*, 4. URL: <https://www.uzemneplany.sk/sutaz/kulturna-krajina-a-jej-ochrana-z-hladiska-kulturneho-dedicstva>
18. Vodzynskyi, Ye. Ye. (2010) Landscape protection as a component of cultural heritage preservation. *Proceedings of the Research Institute of Monument Protection Studies: a collection of scientific papers*, 5, 301–317. [In Ukrainian] [В о д з и н с ь к и й Є. Є. Охорона ландшафтів як складова збереження культурної спадщини. Праці Науково-дослідного інституту пам’яток охоронних досліджень: зб. наук. праць. К.: Фенікс, 2010. Вип. 5. С. 301–317.]
19. UNESCO (1997) Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention / WHC.21/01 Retrieved 31 July 2021. URL: <https://whc.unesco.org/document/190976>

20. Opach, T. (2004) The problem of cartographic representation in relation to the polish cultural landscape *Miscellanea Geographica*, 11, 301–310. DOI: <https://doi.org/10.2478/mgrsd-2004-0033>
21. Arques, F. S. & Mariné, N. C. (2021) Towards a hyperatlas for the knowledge and dissemination of Spanish cultural landscapes. *Cultural heritage of Spain*, 12, 372–384.
22. Fowler P. J. (2003) *World Heritage Cultural Landscapes 1992–2002*. Paris, UNESCO. *World Heritage Papers* 6, 140.
23. Grodzynsky, M. D., Savytska, O. V. (2008) *Landscape Science: a textbook*, 170–173. [In Ukrainian] [Гродзинський М. Д., Савицька О. В. *Ландшафтознавство: навчальний посібник* К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С. 170–173.]
24. Polyvach K. (2007) Cultural and natural heritage [Maps 37–39]. *The National Atlas of Ukraine*. Ch. Ed. L.H. Rudenko. SSPE 'Kartographia', Kyiv, 53. [In Ukrainian]. [Поливач К. А. *Культурна та природна спадщина* [Карти 37–39]. *Національний атлас України*. К.: ДНВП «Картографія», 2007. С. 53.]
25. Rudenko, L. H. (ed.), Bochkovska, A. I., Polyvach, K. A. et al. (2021). *Academic geography and atlas mapping during the years of independence of Ukraine*. Institute of Geography NASU, Kyiv, 120. [In Ukrainian] [Руденко Л. Г., Бочковська А. І., Поливач К. А. та ін. *Академічна географія і атласне картографування за роки незалежності України*. За ред. Л. Г. Руденка. К., 2021. 120 с.]

Стаття надійшла до редакції 13.01.2025

Polyvach K. A.,

 0000-0001-6823-3431

Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv;
 Institute of Geography of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava

Electronic Atlas “Ukraine. Cultural And Landscape Heritage”: Conceptual Foundations and Experience of Creation

UDC 912.44:004.087::351.85]-047.82(477)(045)

This study aims to present the main conceptual and methodological approaches to the consideration of the cultural and landscape heritage of Ukraine as a subject of scientific research and the results of its cartographic visualization in the form of a thematic electronic atlas. The electronic atlas, “Ukraine. The Cultural and Landscape Heritage,” was established as a key strategy to accelerate the practical implementation and popularization of the cultural and landscape approach to protecting, preserving, and managing Ukraine’s cultural and natural heritage. The atlas was created based on the elaborated concept of understanding and developing cultural and landscape heritage, allowing spatial information to be structured and visualized. As a result, the first national electronic cartographic product on this topic was created, which provided a spatial representation of the peculiarities of Ukraine’s cultural and landscape heritage. The distribution and use of the atlas will contribute to further developing thematic mapping and atlas geographic information systems for the protection and preservation of cultural and natural heritage.

Keywords: cultural landscape, cultural and landscape approach, cultural and landscape heritage, electronic atlas.

For citation:

Polyvach, K. A. (2025). Electronic Atlas “Ukraine. Cultural And Landscape Heritage”: Conceptual Foundations and Experience of Creation. *Ukrainian Geographical Journal*. No. 1(129): 62–75. [In Ukrainian] DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2025.01.062>

Copyright © 2025 Publishing House *Akademperyodyka* of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The article is published under the open access license CC BY-NC-ND license
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>